

УДК 811.112.2'373.7

I. О. Тараба

Житомирський державний університет імені Івана Франка

ННІ іноземної філології

м. Житомир

КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЯ СОМАТИЗМУ "DAS HERZ" ЯК РЕПРЕЗЕНТАТОРА КАРДІОФРАЗЕОЛОГІЇ У СУЧАСНІЙ НІМЕЦЬКІЙ МОВІ

Житомирський державний університет імені Івана Франка

ННІ іноземної філології

м. Житомир

У статті досліджено німецькі фразеологізми з соматичним компонентом "das Herz", які репрезентують кардіофразеологію у сучасній німецькій мові. Встановлено, що німецькі фразеологізми з соматичним компонентом "das Herz" експлікують 7 концептополів, які дають змогу описати увесь світ.

Ключові слова: соматизм, фразеологізми з соматичним компонентом, концептуалізація, концептополе, кардіофразеологія.

И. А. Тараба

КОНЦЕПТУАЛИЗАЦИЯ СОМАТИЗМА "DAS HERZ" КАК РЕПРЕЗЕНТАТОРА КАРДИОФРАЗЕОЛОГИИ В СОВРЕМЕННОМ НЕМЕЦКОМ ЯЗЫКЕ

В статье исследованы немецкие фразеологизмы с соматическим компонентом "das Herz", которые репрезентируют кардиофразеологию в современном немецком языке. Установлено, что немецкие фразеологизмы с соматическим компонентом "das Herz" эксплицируют 7 концептополей, которые дают возможность описать весь мир.

Ключевые слова: соматизм, фразеологизмы с соматическим компонентом, концептуализация, концептополе, кардиофразеология.

I. O. Taraba

CONCEPTUALIZATION OF THE SOMATIZM "DAS HERZ" AS A REPRESENTATIVE OF THE CARDIOPHRASEOLOGY IN THE MODERN GERMAN LANGUAGE

The article deals with German phraseological units with the somatic component "das Herz". They represent the cardiophraseology in the modern German language. It is determined that German phraseological units with the somatic component "das Herz" present 7 conceptual fields that give an opportunity to describe the whole world.

Key words: somatizm, phraseological units with a somatic component, conceptualization, conceptual field, cardiophraseology.

Фразеологізми з соматичним компонентом (Р. М. Вайнтрауб, Ф. Вакк, О. О. Селіванова, G. Gréciano, E. Piirainen) є універсальним засобом номінації різноманітних об'єктів та явищ реального, оточуючого світу, які разом з тим демонструють принцип антропоморфного сприйняття, порівняння оточуючої дійсності з образом самої людини. Таким чином, вони репрезентують два основних принципи антропоцентризму: "людина в мові", де мова виступає як форма мислення та транслятор культурних знань, та "мова в людині", де людина є проекцією всього оточуючого світу [2, 25]. Проблематика цього мовного явища полягає лише у тому, що архаїчні одиниці "подвійного антропоцентризму" в межах картини світу, яка знаходиться у безперервному розвитку, зберігають свій статус поліфункціональних одиниць та ілюстраторів ключових концептів людської свідомості, що сприяє *актуальності* та підвищеному науковому інтересу щодо їх вивчення.

Семантичне поле соматизмів є значним у будь-якій мові світу. Фразеологізми з соматичним компонентом демонструють високу фразеологічну активність. За підрахунками Райхштейна фразеологізми з соматичним компонентом складають 15-20% усіх фразеологізмів сучасної німецької мови [3]. В німецькій мові можна виділити 5 найбільш продуктивних соматичних компонентів, що обумовлено ясністю функцій даних частин тіла, легкістю їх алегоричного осмислення та розгалуженістю систем переносних значень: *"der Kopf"*, *"das Herz"*, *"der Mund und die Zunge"* та *"die Hand"*.

Метою нашого дослідження є виділення сфер концептуалізації фразеологізмів з соматичним компонентом *"das Herz"*, а саме, концептополів, які репрезентують кардіофразеологію у сучасній німецькій мові.

Соматичний компонент "*das Herz*" – один з найбільш продуктивних соматичних компонентів, навколо якого розміщені фразеологізми, які транслюють різноманітні емоційно-психологічні стани людини: радість, страх, смуток, подив, презирство, тріумфування, веселощі, відсутність здібностей, сором, збентеження і т.д. Ще стародавні греки вважали, що у серці живе душа, китайці були впевнені, що в ньому мешкає щастя, а єгиптяни думали, що емоції та думки народжуються саме там. На основі уявлення про місце локалізації "серця" (внутрішнє розміщення) сформулювалось метафоричне значення "осередок внутрішнього світу людини". У цьому значенні "*das Herz*" тісно корелює з компонентом "*die Seele*". В структуру внутрішнього світу людини традиційно включають внутрішні властивості людини.

За допомогою фразеологізмів з соматичним компонентом "*das Herz*" можна описати майже увесь світ: 1) численні відтінки почуттів та станів людини – *da lacht einem das **Herz** im Leibe, es schneidet jmdm. ins **Herz**, nur mit halbem **Herzen** dabeisein / bei der Sache sein* та ін.; 2) відношення людини до об'єктів світу – *jmdn. im **Herzen** tragen, etwas auf dem **Herzen** haben, seinem **Herzen** Luft machen* та ін.; 3) характеристику людини – *ein stolzes / warmes / kaltes / weites / enges / gutes / weiches / hartes / goldenes / steinernes **Herz** haben* та ін.; 4) поведінку людини у суспільстві – *jmdm. sein **Herz** öffnen, ein **Herz** gewinnen, jmdm. sein **Herz** schenken, (viele) **Herzen** brechen* [1] та ін.

Німецька мова демонструє, що серце – це центр не лише свідомості, але й підсвідомого, не лише душі, але й тіла, центр гріховності та святості, центр концентрації усіх почуттів та емоцій (*das Herz ist der Sitz der Empfindungen: sich etwas zu **Herzen** nehmen*), мислення та волі (*sich ein **Herz** fassen*); воно не лише "орган почуттів" та "орган бажань", але й "орган передчуттів". Серце – це абсолютний центр усього людського. Варто зауважити, що концептуалізація "серця" як людського органу продукує такі концепти як *Herzkammer, Herzschlag, Herzverfettung*; якщо ж вихідною точкою концептуалізації є лише форма серця, то внаслідок цього виникають такі концепти як *Pfefferkuchenherz*,

Marzipanherz та ін., серце у переносному значенні репрезентує, наприклад, концепт *Herzblatt*. Ми цілком позиціонуємо думку Б. П. Вишеславцева, який стверджує, що "серце – це розумне бачення, але разом з тим й розумне діяння". З огляду на високу продуктивність та частотність соматичного компонента "*das Herz*", констатуємо появу так званої *кардіофразеології* (від грец. "*kardia*" – "*серце*"), яка маніфестує до емоційно-почуттєвої картини світу людини, описуючи практично усі сфери людського буття.

У нашому дослідженні ми спробували виділити основні концептополя для фразеологізмів з соматичним компонентом "*das Herz*" у двох векторах – позитивному (доброзичливість, дружба, любов, повага, увага, турбота і т.д.) та пейоративному або негативному (недоброзичливість, ворожнеча, злість, ненависть, гнів і т.д.).

Аналіз лексикографічних джерел показав можливість виділення *трьох позитивних концептополів* з соматизмом "*das Herz*":

1 – фразеологізми з соматичним компонентом "das Herz", які транслюють позитивні душевні якості людини – доброту, чуйність, великодушність, наприклад:

- ein goldenes **Herz** haben – "gut, großzügig, hilfsbereit sein" – "Tante Else wird dir immer selbstlos beistehen. Sie hat ein goldenes **Herz**."

- ein gutes **Herz** haben – "gut, hilfsbereit sein" – "Frag doch mal Oma, vielleicht gibt sie dir etwas für den Jahrmarkt. Sie hat ein gutes **Herz**."

- ein weiches **Herz** haben – "(allzu) mitleidsvoll, (allzu) nachgiebig sein" – "Da meine Frau ein weiches **Herz** hat, muss ich um so strenger mit den Kindern sein."

- von [ganzem] **Herzen** – "1. sehr herzlich; 2. aus voller Überzeugung" – "1. Er dankte den Leuten von ganzem **Herzen** für ihre Hilfe. 2. Aber alle wussten, dass dieses Schreien und Händeklatschen nicht von **Herzen** kam und nichts bedeutete (Feuchtwanger, Erfolg 494)" та ін.

2 – фразеологізми з соматичним компонентом "das Herz", які репрезентують поняття "любов", "кохання", "дружба", "радість", що

обумовлені існуючим у багатьох народів алегоричним уявленням про серце як про орган любові, наприклад:

- jmdn. von (ganzem) **Herzen** lieben – "jmdn. tief, ehrlich lieben" – "Sie hat ihn von ganzem **Herzen** geliebt, aber er hat ihre Liebe nie erwidert".

- jmdm., einer Sache sein **Herz** schenken/sein **Herz** verschenken – "zu jmdm., etwas eine tiefe Zuneigung fassen" – "Heinz Vogel hat dem Radsport sein **Herz** geschenkt (www.ka-news.de)."

- jmdm. sein **Herz** schenken – "jmdm. seine Liebe, sich selbst als Liebenden schenken" – "Ich habe dir, Liebster, mein **Herz** geschenkt und will dir mein ganzes Leben angehören" та ін.

3 – фразеологізми з соматичним "das Herz", які ілюструють мисленнєвий процес, робочий стан людини, наприклад:

- jmdm. sein **Herz** öffnen (gehoben) – "jmdm. offen sagen, was man denkt und fühlt" – "In den Zeilen dieses Briefes öffne ich Dir mein ganzes **Herz** und wage somit, Dir meine ewige Liebe zu gestehen."

- nicht an **Herzdrücken** sterben – "offen seine Meinung sagen" – "Wenn du glaubst, dass ich deinetwegen an **Herzdrücken** sterbe, dann irrst du dich gewaltig! Ich sag' es schon, wenn mir etwas nicht passt!"

- seinem **Herzen** einen Stoß geben – "sich nach langem Zögern zu einer Entscheidung durchringen, die Selbstüberwindung fordert" – "Jetzt gib deinem **Herzen** endlich einen Stoß, und begleite mich in die Oper. Schließlich dauert die Aufführung nur fünf Stunden!" та ін.

До пейоративних фразеологізмів з соматичним компонентом "das Herz" ми відносимо чотири концептополя:

1 – фразеологізми з соматичним компонентом "das Herz", які транслюють негативні душевні якості людини – жорстокість, безсердечність, наприклад:

- kein **Herz** (im Leibe) haben – "kein Mitgefühl besitzen, unbarmherzig sein" – "Warum dürfen in dieses Haus keine Gastarbeiter einziehen? Haben Sie als Hausbesitzer denn überhaupt kein **Herz** im Leib?"

- ein kaltes **Herz** haben – "gefühllos sein, unbarmherzig sein" – "Wie kann man nur so ein kaltes **Herz** haben, den Hund bei diesem Wetter nicht ins Haus zu lassen?"

- sein **Herz** aus Stein haben – "hartherzig, ohne Mitgefühl sein" – "Der müsste doch ein **Herz** aus Stein haben, dem das tragische Schicksal dieser armen Kinder gleichgültig wäre" та ін.

2 – фразеологізми з соматичним компонентом "*das Herz*", які транслюють переляк, страх, раптовість, слабкість, тривогу, погане передчуття, наприклад:

- jmdm. bleibt das **Herz** stehen – "jmd. erschrickt sehr" – "Mir blieb das **Herz** stehen, als ich die Kinder am Rande des Wasserfalls spielen sah."

- jmdm. rutscht / (seltener) fällt / sinkt das **Herz** in die Hose(n) – "jmd. Bekommt plötzlich große Angst" – "Wenn ich an die Fahrprüfung denke, rutscht mir gleich das **Herz** in die Hose."

- das **Herz** steht jmdm. still (vor Schreck / Aufregung) – "jmd. ist außerordentlich erschreckt oder aufgeregt" – "Das **Herz** stand ihm fast still vor Schreck, als die finstere Gestalt aus dem Busch trat und ihm den Weg verstellte" та ін.

3 - фразеологізми з соматичним компонентом "*das Herz*", які транслюють образу, прикрість, ненависть, переживання, душевні муки, наприклад:

- die **Herzen** (der Frauen) brechen – "Frauen in sich verliebt machen und sie dann enttäuschen" – "Er hat viele **Herzen** gebrochen, und einige Mädchen waren völlig fertig und haben ständig geweint (www.kindernetz.de)."

- jmdm. / jmdn. ins **Herz** schneiden – "jmdn. schmerzen" – "Aber dann konnte sie auch mit einem Mal ... etwas weltlich Liebloses andeuten, das ihn ins **Herz** schnitt (Musil, Mann 1295)."

- jmdm. einen Stich ins **Herz** geben – "jmdn. tief kränken, sehr schmerzlich berühren" – "Es gab ihr einen Stich ins **Herz**, als sie das tote Kind vor sich sah."

4 - фразеологізми з соматичним компонентом "*das Herz*", які транслюють смуток, журбу, неспокій, тривогу, наприклад:

- (jmdm.) jmd. ist / wird das **Herz** schwer – "jmd. ist / wird sehr traurig" – "Nach all den ... überwältigenden Dingen, die wir gesehen haben, wird das **Herz** schwer, geht es doch morgen schon wieder Richtung Heimat (www.ini.de)."

- aus tiefstem **Herzen** etwas bedauern / bereuen – "etwas voll und ganz bedauern / aufrichtig und nachdrücklich bereuen" – "Ich bedaure die armen Kerle, die im Krieg gefallen sind, aus tiefstem **Herzen**!"

- etwas nagt / frisst am **Herzen** – "etwas bereitet großen Kummer" – "Die ewige Ungewissheit darüber, ob ihr Mann aus der Kriegsgefangenschaft nach Hause zurückkommen würde, nagte an ihrem **Herzen**" та ін.

Висновки та перспективи. Отже, ми виділили сім сфер концептуалізації фразеологізмів з соматичним компонентом "*das Herz*", сім концептополів, які репрезентують кардіофразеологію у сучасній німецькій мові. Але варто зауважити, що запропонований нами перелік концептополів та фразеологізмів не є вичерпним та остаточним, що і визначає вектор наших подальших розвідок у дослідженні німецьких фразеологізмів з соматичним компонентом.

ЛІТЕРАТУРА

1. Денисенко С. Н. Словник-довідник з фразеологічної деривації на основі існуючої фразеології німецької мови з перекладом прикладів на українську та російську мови. – Вінниця, НОВА КНИГА, 2005. – 288 с.
2. Иорданская Л. Н. Лингвистика частей тела // Семиотика. Лингвистика. Поэтика: К столетию со дня рождения А. А. Реформаторского. М., 2004. С. 397.
4. Райхштейн А. Д. Сопоставительный анализ немецкой и русской фразеологии / А. Д. Райхштейн. М.: Просвещение, 1980. С. 92-93.